

I МПЭТ замест гісторыі

Жаданне напісаць рэцэнзію з'явілася амаль адразу, як у рукі трапіла кніга «Гродназнаўства. Гісторыя еўрапейскага горада», выдадзеная ў 2012 годзе. Аднак гэтаму перашкаджала тая палітычная мітусня, што пачала адбывацца вакол яе аўтарскага калектыву (і, трэба адзначыць, пры яго самым актыўным удзеле). Цяпер, калі страсці трошкі сціхлі, можна звярнуцца да спакойнага аналізу зместу гэтага выдання.

Выхад дапаможніка ў свет быў абстаўлены пампезна і запамінальна. «Сяброўская» крытыка прэзентавала выданне як шыкоўнае, грунтоўнае і наватарскае па форме падачы матэрыялу. Сапраўды, сама кніга добра ілюстравана. У ёй зроблена спроба прааналізаваць увесь вялікі краязнаўчы матэрыял, назапашаны па гісторыі ўзнікнення і развіцця Гродна – аднаго з найпрыгажэйшых і старажытных беларускіх гарадоў. Безумоўнай заслугай стваральнікаў кнігі з'яўляецца расповед пра археалагічныя знаходкі, архітэктурную спадчыну Гродна. Аднак, зразумела, гэта ніякім чынам не магло засцерагчы аўтараў ад памылак і пэўных недарэчнасцей. Абмінуць іх увагай альбо замаўчаць было б несумленна, прынамсі, у дачыненні да саміх аўтараў.

Першае, што кідаецца ў вочы, – велізарная колькасць памылак. З'ява дзіўная, бо фактычна гэта ўжо трэцяе выданне кнігі, хоць і значна папраўленае. Праўда, папраўляючы звычайна ў лепшы бок, а не наадварот.

З чаго б пачаць? Тут літаральна што ні старонка, то нейкі кур'ёз. На с. 10 у рубрыцы «Факты гісторыі» чытаем: «У 1918 г. падчас існавання Беларускай Народнай Рэспублікі афіцыйна ўжывалася назва «Горадня». На будынку гродзенскага чыгуначнага вакзала меўся адпаведны надпіс». А зверху над тэкстам змешчана вядомая фатаграфія тых самых часоў, праўда, пазначаная 1919 годам, дзе чорным па беламу напісана: «Камэндант м. Городно». І як разабрацца беднаму чытачу, якую ж назву выкарыстоўвалі ў часы БНР?

Увогуле, складваецца ўражанне, што аўтары і рэдактары кнігі так і не здолелі вырашыць, на якой жа мове будучы пісаць. Тое, што беларускую мову яны ведаюць недастаткова глыбока, гэта відавочна. (Дарэчы, пры цытаванні захавана арфаграфія крыніцы.) На с. 45 пры апісанні Гарадзенскага зам-

чышча распавядаецца, што ў XII стагоддзі «на процілеглым праз Гараднічанку ўзгорку паўсталі кляштар і царква, асвечаныя ў гонар святых Барыса і Глеба». Сапраўднае гістарычнае адкрыццё! Атрымоўваецца, што ў XII стагоддзі ў Гродне была моцная каталіцкая суполка, бо кляштар па-беларуску – каталіцкі манастыр. Канешне, гэта не больш, чым іронія. Але далей на старонках кнігі ў дачыненні да праваслаўных будынкаў ужываецца назва «манастыр».

Таксама не зразумела, чаму замест сучаснай літаратурнай формы «яўрэі» ў выданні ўпарта выкарыстоўваецца гістарызм «габрэі», характэрны для старога правапісу – г.зв. «тарашкевіцы». Магчыма, аўтары аддаюць ёй перавагу, але ў такім выпадку трэба ўсю кнігу пісаць на «тарашкевіцы», а не асобныя словы. А так атрымалася ні тое ні сёе – ні ў горадзе Багдан, ні ў сяле Селіфан.

Наколькі можна зразумець з тэксту, стваральнікі кнігі аднадушныя ў сваёй нелюбові да Расіі, магчыма, таму яны ўсё ніяк не могуць вызначыцца, як жа называць суседнюю краіну. У сціплай нататцы пра Пятра Вялікага (с. 117) яны адразу выкарысталі два варыянты напісання: Пётр быў «расейскі цар», але праводзіў рэформы ўжо ў «расійскай дзяржаве». Не зусім добра ў стваральнікаў кнігі і з замежнымі мовамі. На с. 59 прыводзіцца французская назва вежы-данжона – «dojon». Зразумела, што тут прапушчана літара «п».

Шмат у кнізе і тэрміналагічных, факталагічных памылак. Нават пры апісанні вайны 1812 года (а гэта ж канёк Вячаслава Шведа, ідэйнага натхняльніка «Гродназнаўства!»). На с. 158 чытаем, што 4 ліпеня Гродзенская канфедэрацыя была склікана Жазэфам Банапартам. А на с. 162 тая ж самая справа прыпісана іншаму брату Напалеона – Жэрому. Змешчаны і яго партрэт.

Дзе ж тут праўда? Зразумела, у Гродне знаходзіўся Жэрор, кароль Вестфальскі, бо Жазэф кіраваў у гэты час Іспаніяй. Хоць і тут можна сказаць, што гэта «апіска». Што Жэрор, што Жазэф... Як казаў Гарлахвацкі ў Крапівы, паблытаўшы геалагічныя перыяды: «Бачыце, я лічу, што пензенскі і пермскі – гэта роўна».

Хтосьці можа кінуць рэцэнзенту абвінавачанне, як зрабіў іншы персанаж узгаданай камедыі: «Гэта проста прыдзірка да слова». Магчыма, можна было б палічыць і так, калі б не колькасць такіх «дробязей»! На самай справе, гэта сведчанне нядбайнасці, неахайнасці пры падрыхтоўцы кнігі, што адбілася не толькі на правапісе і павязе да роднай мовы. Дарэчы, трэба назваць імёны тых людзей, на чым сумленні столькі памылак рознага кшталту, як стылістычных, арфаграфічных, так і факталагічных: Віталь Карнялюк, Вячаслаў Швед (рэдактары), Анатоль Багдзевіч (карэктур). Шаноўныя, вам «нездавальняюча». Сваю працу трэба рабіць больш адказна!

Аўтарам нельга адмовіць у самаўсхваленні і нават нейкім навуковым эгацэнтрызме. У спісе рэкамендаванай літаратуры прапушчаны (трэба думаць, наўмысна) некаторыя выданні, якія маюць непасрэднае дачыненне да гісторыі Гродна [1; 2]. Затое ўзгаданы працы вузкасפעцыяльныя, у якіх гісторыя горада закранаецца толькі ўскосна, аднак да іх стварэння прыклалі руку самі аўтары выдання [3; 4].

Што да самаўсхвалення, то тут стваральнікам кнігі часам бракуе пачуцця меры. На с. 12–14 прыводзіцца розныя версіі паходжання назвы горада. Аўтарства дзвюх з іх прыпісана Вячаславу Шведу і Алесю Госцеву. А вось адкрываем энцыклапедычны даведнік «Гродно», выдадзены ў Мінску ў 1989 годзе, і ў артыкуле «Городня» чытаем усе тыя самыя версіі [5, с. 137–138]. Аднак па зразумелых прычынах імёнаў вышэйназваных гісторыкаў сярод тых, хто працаваў над даведнікам, не знаходзім. Праўда, вымушаны прабачыцца: я сказаў, што змешчаны тыя самыя версіі. Па сутнасці так, аднак па форме энцыклапедычнае выданне стаіць на вяршыні стылю і логікі, у адрозненне ад «гіпотэзы» В. Шведа. Гэты тэкст варты таго, каб яго працытаваць. Даследчык сцвярджае, быццам Гродно атрымала сваю назву ад ракі Горадня (іншыя назвы яе Гарадніца, Гараднічанка), а далей проста шэдэўр:

«Узнікае пытанне: «А чаму так называецца рака?» Аказваецца, што горадня – гэта прамавугольны зруб з бярвенняў ці брусоў, які запоўнены ўнутры зямлёй і каменнем. Як апоры горадні выкарыстоўваліся для будаўніцтва маста – на іх клаўся насціл. Мост праз Нёман і сёння, як і ў сярэднявеччы, знаходзіцца паблізу Замкавай гары; мост XVII ст. – праз Замкавы роў – злучае Стары і Новы замкі. Горадні ў XII ст. утваралі сцены драўлянага замка. Шчыльна пастаўленыя адна да адной тарцамі, яны складалі абарончую сцяну. А перад гэтым на земляным вале маглі быць часовыя горадні з тонкіх жэрдак, заплечных, як вялізны пляцень, каля вертыкальна ўбітых у зямлю слупоў. Паглядзіце на герб Гродна – на ім ёсць выява плятня (агароджы). Доказам таго, што прадстаўленая версія адпавядае рэальнасці, з’яўляецца, напрыклад, назва часткі сярэднявечнай Масквы. У 1534 г. вакол яе Вялікага пасада вырылі роў і на яго вале пабудавалі новую крэпасць Кітай-горад. Яна была агароджаная гораднямі з жэрдак, засыпаных зямлёй. Адсюль і назва, бо кіта – гэта звязка жэрдак. Падобнае адбывалася і ў Горадні (Горадзе). Ды і рачулка з такой назвай цякла каля гэтых умацаванняў. Падчас нападу на горад ворагаў можна было пачуць воклічы: «За горадню!» ці «Хавайцеся за горадні!» Вось і прыжылася за горадам гэтая назва!»

Ну і каша! Дык рэчка атрымала назву ад моста ці ад замкавых сцен? Дарэчы, звычайна масты называюцца ад ракі, а не наадварот. І прычым тут масты XVII стагоддзя і маскоўская кіта XVI стагоддзя? Гаворка ж ідзе пра назву, што ўзнікла ў XII стагоддзі. В. Швед нагарадзіў такі агарод вакол звычайнай горадні, толькі каб «упісаць» сваё імя ў гісторыю. У энцыклапедычным варыянце ўсё выглядае больш зразумела і лагічна.

Тэндэнцыйнасць аўтараў праяўляецца ўжо ў першых параграфіх кнігі, дзе распавядаецца пра старажытнарускі перыяд. Праўда, сам гэты тэрмін чамусьці не ўжываецца, хоць у папярэднім выданні «Гродназнаўства» быў нават асобны раздзел «Гродна эпохі Кіеўскай Русі (канец X – сярэдзіна XIII стст.)» [6, с. 22–40].

І вось які вывад робіцца пасля кароткага разгляду гісторыі Гродзенскага княства: яно, «дзякуючы асабістым якасцям яго ўладароў, дамаглося пэўнай палітычнай незалежнасці і стала саюзнікам Кіева» (с. 47). І гэта адносіцца да часоў гроднага

вялікага князя кіеўскага Мсціслава Вялікага! Зразумела, што ні аб якой роўнасці з Кіевам пры Уладзіміры Манамаху, а таксама яго сыне Мсціславе, тым больш такога княства, якім было Гарадзенскае, нельга гаварыць. Б. Грэкаў пісаў з гэтай нагоды: «Найменшую спробу непадпарадкавання сабе Уладзімір выкараняў і распараджаўся іншымі князямі як сваімі падначаленымі... Пры Уладзіміры і ягоным сыне Мсціславе Кіеў зноў стаў на некаторы час палітычным цэнтрам вялікай феадальнай дзяржавы» [7, с. 604]. І відавочна, што Гарадзенская зямля была неад'емнай часткай гэтай дзяржавы. Пагаджаюцца з такой думкай і іншыя даследчыкі гродзенскай даўніны, больш упэўненыя ў адносінах паміж Кіевам і Гродзенскім княствам: «Пасля многіх міжусобных боек у IX ст. ва Усходняй Еўропе ўтварылася першае рускае дзяржаўнае аб'яднанне – Кіеўская Русь. У Панямонні ў IX–XII стст. былі ўжо свае залежныя ад Кіева княствы: Гродзенскае, Слонімскае, Наваградскае» [8, с. 7].

Тут жа змешчана і дзіўная «Карта беларускіх зямель у XI–XII стст.». На ёй Тураўская і Берасцейская зямля пазначаны як незалежныя ад Кіева ўжо ў гэты перыяд, што не зусім дакладна, ва ўсякім разе да сярэдзіны XII стагоддзя. А Гродзенскае княства пазначана як частка Новагародскай зямлі, хоць літаральна на наступнай старонцы аўтары самі пішуць, што Новагародак быў удзелам Гродзенскага княства.

Дзеля стварэння ўласнай канцэпцыі развіцця горада ў кнізе выкарыстаны і такі прыём, як замоўчванне непрыемных фактаў. Напрыклад, чытач нічога не даведаецца пра Грамадзянскую вайну 1432–1438 гадоў. А Гродна ў тых падзеях адыгрывала вельмі важную ролю. Менавіта тут 15 кастрычніка 1432 года была заключана унія паміж каралём польскім Уладзіславам II Ягайлам і вялікім князем літоўскім Жыгімонтам. Чаму ж такая важная падзея засталася па-за ўвагай аўтараў? А таму, што яна значна падрывае вобраз «велічнай дзяржавы» ВКЛ і дае больш аб'ектыўнае ўяўленне пра сапраўднае становішча Вялікага Княства ў сістэме міжнародных адносін таго перыяду.

У адпаведнасці з умовамі уніі, за каралём польскім замацоўваўся тытул «вярхоўны князь літоўскі», а ўладар ВКЛ, разам са сваімі васаламі, прыносіў прысягу на вернасць польскай кароне. Само Княства прызнавалася спадчынным ула-

Гродназнаўства. Гісторыя еўрапейскага горада / А. Гасцеў [і інш.]; пад рэд. В. Карнелюка, В. Шведа; серыя «Гарадзенская бібліятэка». – Гродна – Wrocław, 2012. – 340 с.

даннем Ягайлы і ягоных нашчадкаў. Такім чынам, ВКЛ фактычна становілася ленам Каралеўства Польскага. Больш за тое, Польшчы перадаваліся і значныя тэрыторыі: Падолле і частка Валыні.

Яшчэ адна «белая пляма» кнігі – гэта юрыдыкі. Вядома, што аўтары прадстаўляюць пышную карціну жыцця горада паводле магдэбургскага права, дараванага Гродну ў поўным варыянце ў 1496 годзе. Юрыдыкі, адміністрацыйна незалежныя, адасобленыя часткі горада, што належалі феадалам і на якія не распаўсюджвалася ўлада мясцовага самакіравання, узгаданы ў кнізе (с. 74, 75, 78, 335), але фрагментарна, таму ў чытача можа скласціся ўражанне, што гэта былі нейкія астраўкі пасярод неабсяжнага мора магдэбургскай вольнасці. На справе ў Гродне было адразу некалькі юрыдык: замкавая, плябана, шляхты, архімандрыта Гродзенскага манастыра і г.д. Яны ахоплівалі значную частку горада. У 1561 годзе ў старым горадзе па левым баку Нёмана плябану з 543 належала 64 дамы і ўчасткі (больш за 11 %), на Плябанскай вуліцы – 27 сямей, віленскаму ваяводзе – 15 участкаў (3 %). У 1544 годзе гарадская рада скардзілася на тое, што стараста забраў пад сваю ўладу мяшчан і рамеснікаў – ледзьве не палову ўсяго горада [9, с. 34–35]. Згадзіцеся, толькі пералічэнне гэтых фактаў пакідае крыху іншае ўражанне

пра становішча ў магдэбургскім Гродне, чым гэта адлюстравана ў выданні.

Часам нават цяжка зразумець, што аўтары маюць на ўвазе пад той ці іншай фармулёўкай. Напрыклад, на с. 84 чытаем: «Як вам ужо вядома, Гродна атрымаў магдэбургскае права, што садзейнічала яго ўздыму. Еўрапеізацыя жыцця ў ВКЛ спрыяла ўкараненню еўрапейскіх традыцый у горадабудаўніцтве». Цікава! А да гэтага ў Гродне былі азіяцкія альбо афрыканскія традыцыі? З далейшага тэксту можна даведацца: пад еўрапейскімі традыцыямі маюцца на ўвазе найперш ратуша і гандлёвыя збудаванні. Тады атрымоўваецца, што гродзенская архітэктурная школа эпохі Старажытнай Русі – гэта не еўрапейская традыцыя?!

Тэндэнцыйнасць ва ўсім! На с. 91 змешчана гравюра М. Цюнта «Праўдзівае адлюстраванне Гродна ў Літве». Побач маецца яе апісанне: «Дзякуючы гэтай гравюры, мы – сведкі сустрэчы 24 ліпеня 1567 г. пасольства Маскоўскага княства да вялікага князя літоўскага і караля польскага Жыгімонта Аўгуста». Такое ўражанне, быццам мы чытаем не сучасных даследчыкаў, а кракаўскіх ці віленскіх прыдворных. Там, сапраўды, доўгі час адмаўляліся прызнаваць за рускімі манархамі царскі тытул. Аднак вядома, што Іван Грозны каранаван на царства яшчэ ў 1547 годзе, і ў сучаснай гістарыяграфіі, у адрозненне ад XVI стагоддзя, гэты факт не аспрэчваецца. Але ён, мабыць, застаўся ўбаку ад аўтараў «Гродназнаўства». Не ўзгадваюць яны і пра вельмі вялікае рэлігійнае напружанне, якое існавала ў гарадах ВКЛ у XVI–XVII стагоддзях, асабліва пасля ўвядзення Брэсцкай царкоўнай уніі 1596 года. Нягледзячы на тое, што ў кнізе ёсць асобны падпараграф пра этнарэлігійную сітуацыю, нічога не гаворыцца, як улады Рэчы Паспалітай «перакоўвалі» пераважна праваслаўны горад. А рабілася гэта вельмі жорстка. Былі ўведзены абмежавальныя захады: у 1673 годзе праваслаўныя пазбавіліся права ўваходзіць у шляхецкі стан, у 1676 годзе адмянілі прывілеі праваслаўных брацтваў і забаранілі праваслаўным выязджаць за мяжу, у 1699 годзе праваслаўныя страцілі права займаць выбарныя магістрацкія пасады [10, с. 133].

У кнізе вельмі абмежавана падаецца вызваленчы рух у Гродне падчас польскага панавання ў 1921–1939 гадах, якому на

с. 238 дадзена такая характарыстыка: «пашыраюцца антыдзяржаўныя настроі няпольскага насельніцтва». З большага ўзгадваецца толькі ўзброеная барацьба сярэдзіны 1920-х гадоў. Дзейнасці БСРГ прысвечаны ўсяго адзін сказ. На ілюстрацыях – пераважна пекныя паненкі, шчаслівыя дзеці, пара беларускіх гурткоў і таму падобная пастаральная ідылія. Але было іншае Гродна, што змагалася. У студзені 1931 года больш за трыста гараджан прыйшлі да магістрата. Так адбылася знакамітая ў свой час «галодная блакада». І было з чаго – пры польскай уладзе колькасць беспрацоўных у горадзе дасягала трох тысяч чалавек. У кніжцы вы не знойдзеце аднаго вельмі цікавага фотаздымка – першамайскай дэманстрацыі 1936 года. Тады на плошчу Баторыя выйшла больш за 4 тысячы гараджан, у тым ліку 150 дзяцей. Уся фатаграфія распісана лічбамі – гэта паліцэйскія агенты ўстанаўлівалі прозвішчы ўдзельнікаў. Зразумела, нельга было чакаць ад аўтараў звестак пра гучныя судовыя працэсы, што адбываліся ў Гродне над змагарамі: «72-х» (1925), «75-ці» (1928) і інш.

Не можа не выклікаць абурэння тое, як у выданні распавядаецца пра перыяд Вялікай Айчыннай вайны, ды і сам гэты тэрмін не ўжываецца – толькі Другая сусветная. Усе значныя падзеі, якія ахопліваюць лёсавызначальныя і для горада, і для Беларусі, і для ўсяго свету 1939–1945 гады, усунуты (іншага слова нельга і знайсці) у два аб'яднаныя параграфы! Ужо з першых старонак узнікае пытанне: гэта беларуская ці польская кніжка? Зразумела, узгаданы «таямнічы» (мабыць, мелася на ўвазе «тайны») пакт Молатава – Рыбентропа. Рубрыкі «Факт гісторыі» (с. 255) і «Сведка падзей» (с. 256) падаюць пачатак вайны выключна з польскага пункту гледжання. Падкрэслена гэта і выкарыстаннем тэрмінаў, якія не вельмі распаўсюджаны ў айчыннай гістарыяграфіі, напрыклад, «За першымі Саветамі».

Зусім коротка, літаральна мімаходзь узгадваецца Гродзенскае паўстанне 1939 года. А гэта ж была значная падзея: ёю гродзенцы сапраўды могуць ганарыцца! Працоўныя горада сфарміравалі ўзброеныя атрады, якія вызвалілі з турмы каля 200 палітзняволеных, пачалі раззбройваць паліцыю. Выступленнем кіраваў камітэт на чале з Піліпам Пестраком (дарэчы, вядомым беларускім пісьменнікам). Карнікі жорстка распраўляліся з паўстанцамі, было забіта 25 чалавек. Ахвяр магло быць і

больш, калі б не імклівае наступленне Чырвонай арміі.

Увогуле, аўтары так імкнучца хутчэй расказаць пра сталінскія рэпрэсіі, якія пачаліся ў 1939 годзе, што між іншым перагортваюць цэлыя старонкі гісторыі. У двух сказах каратка ўзгадваецца пра такую з’яву, як «Часовае праўленне». Яно было створана пасля выгнання польскай улады – цікавы эпизод гарадской гісторыі. Дарэчы, праўленне існавала з верасня па снежань 1939 года. Чытач «Гродназнаўства» так і не даведаецца, якім чынам горад увайшоў у склад Беларусі. На с. 258 напісана літаральна наступнае: «у сакавіку – снежні 1940 года, пасля падзей беластоцкага з’езда, пачаліся выбары ў мясцовыя выканаўчыя органы ўлады». Тут увогуле бязглуздзіца. «Падзеі беластоцкага з’езда» – гэта Народны сход Заходняй Беларусі, які быў выбраны насельніцтвам 22 кастрычніка і праходзіў 28–30 кастрычніка 1939 года. На ім была заканадаўча аформлена воля народа Заходняй Беларусі аб узяцці з БССР. А ў 1940 годзе адбыліся выбары ў Саветы, якія, да ведама аўтарскага калектыву, у адпаведнасці з Канстытуцыяй СССР 1936 года і Канстытуцыяй БССР 1937 года з’яўляліся не выканаўчымі, а прадстаўнічымі органамі дзяржаўнай улады. Выканаўчыя і распарадчыя органы фарміраваліся ўжо непасрэдна самімі Саветамі. Складваецца ўражанне, што аўтары мала знаёмыя з ладам савецкага жыцця, а сістэму органаў кіравання не ведаюць увогуле. Чаго варта адны толькі фармулёўкі: «... адбылася першая сесія гарадскога савета. Першым сакратаром гарвыканкама быў абраны былы намеснік старшыні Магілёўскага аблвыканкама 42-гадовы Пётр Ратайка» (с. 259). Як вядома, першы сакратар – гэта кіраўнік партыйнай арганізацыі, а выканкамаў ўзначальвалі старшыні. Па-за ўвагай аўтараў застаўся і адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел. Не сказана таксама, што ў той час горад уваходзіў у Беластоцкую вобласць.

Падзеі непасрэдна Вялікай Айчыннай вайны раскрыты, мякка кажучы, незразумела. Дастаткова сказаць, што дзейнасць падпольшчыкаў і вызваленне горада ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў аб’яднаны ў адзін невялічкі падпараграф «Антыфашысцкая барацьба». Пры гэтым яна наўмысна прадстаўлена як змаганне асобных невялікіх груп. Сказана толькі, што «групы наладзілі

◀ Старонка з кнігі «Гродназнаўства»

цесныя кантакты паміж сабою, а з цягам часу – і з партызанамі» (с. 269). І усё! На самай жа справе ў Гродне дзейнічала адна з самых буйных і гераічных падпольных арганізацый у Беларусі, якой з ліпеня 1943 года кіраваў Беластоцкі падпольны абкам КП(б)Б. Для арганізацыі моладзі быў створаны Гродзенскі падпольны гаркам ЛКСМБ. Была наладжана цесная сувязь з партызанскімі брыгадамі імя Ленінскага камсамола і імя Кастуся Каліноўскага, спецгрупай Чырвонай арміі. З гераічных прыведзены толькі ўчынак ксяндза М. Кольбэ. Яго выява – адзіны партрэт удзельніка антыфашысцкай барацьбы ў горадзе. Усё астатняе падалося аўтарам нязначнымі дробязямі на фоне «еўрапейскай гісторыі». Пры апісанні вызвалення горада – зноў крыўдная неахайнасць аўтарскага калектыву – на с. 270 сцвярджаецца, што баі за горад ішлі з 13 па 24 чэрвеня (!) 1944 года. Зразумела ж, ліпеня. Не шукайце ў гэтай кнізе звестак пра знакамітых гродзенцаў на франтах вайны, Герояў Савецкага Саюза, ураджэнцаў горада – іх тут няма. Затое змешчаны здымак савецкіх ваеннаслужачых з дзіўным подпісам: «Другія Саветы». Улада Масквы вяртаецца ў Гродна, на гэты раз надоўга». Пазіцыя аўтараў цалкам зразумелая. Але з гістарычнага пункту гледжання гэтыя тэрміны некарэктныя. Так, Масква была саюзным цэнтрам, але беларусы

мелі ўласную дзяржаву – БССР – са сваім кіраўніцтвам. Ігнараваць дадзены факт – значыць скажаць айчынную гісторыю.

Асабліва тэндэнцыйнасць выкладання матэрыялу праяўляецца, калі гаворка ідзе пра савецкі пасляваенны час. У аўтараў не знайшлося ні слова пра ніводнага кіраўніка горада і вобласці гэтага перыяду, акрамя сціплага пераліку ў самым канцы. Хоць на папярэдніх старонках змешчаны фотааздымкі і расійскіх губернатараў, і нават губернатараў Гродна ў кароткі час французскай акупацыі. Магчыма, ім не падабаецца тое, што рабілі гэтыя людзі. Але няўжо не заслужыў некалькіх слоў Леанід Герасімавіч Кляцкоў, знакаміты першы сакратар Гродзенскага абкама КПБ (на працягу 17 гадоў!), імя якога названа адна з вуліц горада? Альбо старшыні Гродзенскага аблвыканкама – Сяргей Цярэнцьевіч Кабяк і Дзмітрый Канстанцінавіч Арцыменя?

Даходзіць і да прамой падтасоўкі фактаў. У кнізе згадана, што нібыта В. Быкаў, А. Карпюк, Б. Клейн «крытыкавалі гвалтоўную палітыку тагачаснага кіраўніцтва СССР у Чэхаславакіі 1968 г.» (с. 289). Іх грамадзянская пазіцыя названа «блізкай да пазіцыі вядомых савецкіх дысідэнтаў Андрэя Сахарова, Аляксандра Салжаніцына, Уладзіміра Букоўскага». Наконт Б. Клейна не скажу, бо не ведаю абставін яго жыцця. А вось параўноўваць В. Быкава і А. Карпюка з дысідэнтамі, мякка кажучы, перабольшанне. Лёс дысідэнтаў вядомы, у тым ліку і тых, хто выступаў супраць уводу войскаў у Чэхаславакію. А. Сахарова не выратавалі нават тры зоркі Героя Сацпрацы. А вось Быкаў пры ўсёй сваёй «апазіцыйнасці» быў

вельмі паспяховым у савецкі час: выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР, стаў лаўрэатам Ленінскай і Дзяржаўнай прэміі, народным пісьменнікам, а ў 1984 годзе нават Героем Сацыялістычнай Працы. Дысідэнтам звычайна так не шчасціла! Ды і сам Васіль Уладзіміравіч ніколі не сцвярджаў, што ў 1968 годзе выступаў з крытыкай савецкай улады. У гэтым можа пераканацца кожны, хто прачытаў яго «Доўгую дарогу дадому». З яе мы ведаем таксама, што і А. Карпюк не толькі не выступаў супраць уводу войскаў, але нават быў мабілізаваны ў той час у армію і вельмі гэтаму радаваўся.

Апошнія старонкі кнігі ўвогуле ператвараюцца з гісторыі Гродна ў «кароткі курс гісторыі адной суполкі» – Беларускага народнага фронту. Пры гэтым чытача зводзяць далёка ўбок ад Гродзеншчыны. Гаворка ідзе толькі пра адну палітычную плынь у грамадскім жыцці краіны: змяшчаюцца даведкі пра кіраўнікоў, агітацыйныя лістоўкі і г.д. Выкарыстоўваюцца адкрыта прапагандысцкія штампы, напрыклад, «Мікола Маркевіч – адзіны дэмакратычны дэпутат Вярхоўнага Савета XII склікання ад г. Гродна». Што значыць гэтая фармулёўка? А астатнія дэпутаты былі супраць дэмакратыі? На якіх падставах аўтары робяць такую выснову?

У самым фінале прыведзены герб і сцяг, прынятыя ў якасці дзяржаўных у 1991 годзе. І нічога не сказана, як на падставе рашэння Усенароднага рэферэндуму 1995 года яны былі заменены на тыя, што існуюць цяпер!

Пры напісанні гэтай рэцэнзіі нават цяжка паставіць кропку. Бо пералічваць усе недарэчнасці «Гродназнаўства», здаецца, можна бясконца. Аднак і прыведзеных прыкладаў дастаткова, каб зрабіць пэўныя вывады.

Аўтары ставілі мэту напісаць еўрапейскую гісторыю еўрапейскага горада. Атрымалася нешта кур'ёзнае. Яны нібыта імкнуліся да таго, каб іх кніга выходзіла патрыётаў. Цяжка сказаць, патрыёты якой краіны вырастуць, прачытаўшы мешаніну вельмі добрай археалагічнай фактуры, тэндэнцыйна пададзеных фактаў, замоўчванню і прапагандысцкай рыторыкі. Ды яшчэ напісаную дрэннай мовай з памылкамі. На мой погляд, не Беларусі дакладна.

Вадзім ГІГІН, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

ЛІТАРАТУРА

1. Черепица, В.Н. Очерки истории Православной Церкви на Гродненщине (с древнейших времен до наших дней): в 2 ч. / В.Н. Черепица. – Гродно, 2000–2005.
2. Черепица, В.Н. Гродненский Православный некрополь / В.Н. Черепица. – Гродно, 2001.
3. Кастусь Каліноўскі і яго эпоха ў документах і культурнай традыцыі: матэрыялы міжнароднага канф., Менск, 25 верасня 2009 г. – Мінск, 2011.
4. Швед, В.В. Торговля в Беларуси в период кризиса феодализма (1830–1850-е годы) / В.В. Швед. – Гродно, 1995.
5. Гродно: энциклопедический справочник / Под ред. И.П. Шамякина. – Минск: БелСЭ, 1989.
6. Гродназнаўства: дапам. / А.П. Госцеў [і інш.]; пад агульн. рэд. В.В. Швёда, В.Р. Карнелюка. – 2-е выд. – Гродна, 2010.
7. Греков, Б. Киевская Русь / Б. Греков. – М., 2004.
8. Аляксееў, Л.В. Гродна і помнікі Панямоння / Л.В. Аляксееў. – Мінск, 1996.
9. Копыцкий, З.Ю. Социально-политическое развитие городов Белоруссии в XVI – первой половине XVII вв. / З.Ю. Копыцкий. – Мінск, 1975.
10. Сагановіч Г. Невядомая вайна: 1654–1667 / Г. Сагановіч. – Мінск, 1995.